

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI TÜRKÇE A
DERSİ UZUN TEZİ

İKİ YALNIZ, BİR BÜTÜN

TÜRKÇE A

KATEGORİ 1

SÖZCÜK SAYISI: 4197

Araştırma Sorusu: Şükrü Erbaş ve Attila İlhan şiirlerinde “yalnızlık” izleği toplumsal ve bireysel bağlamda nasıl işlenmiştir?

İçindekiler	2
Giriş	3-4
A) Şükrü ERBAŞ'ta Yalnızlık	4-6
A.1) Toplumsal Bağlamda Yalnızlık	6-9
A.2) Bireysel Bağlamda Yalnızlık	9
A.2.I) Ailesel Yalnızlık	9-11
A.2.II) Bireyin İç Dünyasındaki Yalnızlık	11-14
B) Attila İLHAN'da Yalnızlık	14-16
B.1) Toplumsal Bağlamda Yalnızlık	17-19
B.2) Bireysel Bağlamda Yalnızlık	19-23
Sonuç	23-24
Kaynakça	25

GİRİŞ:

Bir kaybolmuşluğun adıdır aslında yalnızlık. İnsanın sıkıntılarının veya belki mutlu olduğu zamanların bir kaçamağıdır. Birçok edebiyatçı tarafından belki de anlaşılmak için kaleme dökülmüştür. Yaşamsal yalnızlıktan, evrensel yalnızlığa kadar birçok kez kişiden kişiye aktarılması hedeflenip, kalplere ulaşmıştır bu izlek. Yalnızlığın bu kadar konu olmasının sebebi, temelinde insanlığın yatmasıdır. İnsanlar üzülür, ağlar, sevinir, aşık olur.. “Ne ters gidebilir ki?” diye düşünülen bir anda kader denilen o yolun kendini göstermesi böyle bir şeydir. İnsan bir anda yalnız kalabilir. Güldüğü, sevdiği, benimsediği insanların yanında, kalabalıklar içinde, kendi evinde, toprağında... En önemlisi de kendi içinde, kendi evreninde. Belki de en vurucusu budur. İçsel yalnızlıklar, olduğunu sanıp da olmadığını görünce, var deyip de yok olduğunu anlayınca. Bir aşamadır ya da bir an... Özünde kocaman bir boşluktur yalnızlık. Yoktur bir şeyler ve o bir şeylerin ne olduğunu bir türlü bilememektedir çoğu zaman. Bilince, anlayınca dolacak mıdır boşluk ya da yoksunluk yoksa sonsuza dek sürecek midir? Odağına insanı yerleştiren, insan hâllerinden beslenen sanatın neredeyse her türünde bu izlek çokça konu edilmiş, bir anlamda insanı insana anlatırken bu en yalın olunan yan/duygu yapıtlara konu olmuştur. Hepsi bir yerinden dokunmuştur bu yalnızlığa. Ozan Aziz DİLBER’in bir makalesinde de görüldüğü üzere; *“Edebiyat dünyasında yalnızlığın nasıl vücut bulduğuna baktığımızda ise aklımıza ilk gelen şey, çoğu kez yazarın kişisel yalnızlığı oluyor. Evvelden beri, birbirinden farklı birçok yazar insanın bir başınalığı ve akıl almaz yalnızlığı üzerine tonla şey söylemiş. Çoğunun uzlaştığı şey ise; yalnızlığın insana özgü, varoluş gereği ortaya çıkan soyut bir kavram olduğu.”*¹ İşte şiirin en çok beslendiği, üzerine sayfalar doldurulacak bir izlektir bu yalnızlık. Yalın olma, tek olma ama eksik olma, melankoliye yelken açma haldir. Pek çok düşün adamında, şiir ustasının çeşitli hallerde ete

¹ <https://sanatkaravani.com/kendi-icine-bakan-yazarlar-yalnizlik-omur-boyu/>

kemiğe bürünen bu insanlık durumu Şükrü Erbaş ve Attila İlhan'da yaşanmışlıklarıyla özdeş, onlardan kesitlerle dizelere yansımıştır. Bu tezde şairlerin yalnızlığı, onların kişilere yüklediği anlamla yaşam bulmuş insan hâlleri hem bireysel hem de toplumsal bağlamda karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Şairlerin yaşamdaki duruşları, yaşama bakışları, üstlendikleri sanatsal misyon ve duyarlılıkları edebî kişilikleriyle örtüştürülerek yorumlanacaktır. Farklı iki çizgide olan, belli yönleriyle örtüşen bu iki ozanın bu ortak izleği şiirde nasıl kullanıldıkları eleştirel bir bakış açısıyla karşılaştırmalı olarak örnek dizelerden yola çıkarak incelenecektir.

A) Şükrü Erbaş'ta Yalnızlık

Edindiği bütün çevresel olguları harmanlayıp tek bir fikir ve ağızda toplamış olan Erbaş, yazmış olduğu neredeyse bütün şiirlerde yalnızlığın hayatın içinden çıkma olduğu kanısında olduğunu destekleyen, zengin bir yaşam birikimini konu çeşitliliğiyle şiirine taşıyan, geleneksel şiir geleneğinin dışında yarattığı şiir dili, söylemi ve estetik zenginliğiyle toplumsal duyarlılığı harmanlayarak kendi şiir evrenini oluşturan özgün bir şairdir. Erbaş, şiirin ve edebiyatın toplumdan uzak kalamayacağı kanısındadır. O, toplumda ne görüyorsa ayna gibi geri yansıtma ve acıların da var olduğu bu hayatta, bazı şeylerin tek başına göğüs gerilmesi gerektiğini düşünerek dizelerini yaratmıştır. Şiirsel söylemindeki derinlikli anlatıma ve estetik kaygıya ek olarak toplumsal duyarlılığı yansıtan şiire yönelmesi onun yaşama bakışının bir yansımasıdır. Bu bakışın açısının bir ürünü olarak şiirde de yalnızlığı, yalnız insanı işleyen Erbaş, bu yalnızlığı çeşitli durumların sonucu olarak değerlendirmiştir. Kiminde toplumsal, kiminde ailesel, kiminde de bireysel olan bu yalnızlık algısı, gerekçesi ne olursa olsun yaşanmışlığının izlerini yansıtmıştır. Şükrü Erbaş topluma ait her ögeyi 'halktan

biri' olarak şiirine geçirmiştir. Bu da '*Kültürel Ana Rahmi*'² olarak nitelendirdiği şiirin birçok kaynaktan beslendiği fikrini desteklemektedir.

Ş. Erbaş'ın yalnızlığı genel anlamda iki boyutta değerlendirilebilir: İlki kendi kaçış evreninin bir ifadesi olarak seçilmiş bir yalnızlıkken diğeri olumsuz koşulların yarattığı durumlar ki bu ailesel ve toplumsal boyutta değerlendirilebilecek olan koşulların dayatması olan yalnızlıktır. Her yaşanmışlık onda toplumsal duyarlılık, aile yaşantıları ve bireysel beklentiler doğrultusunda biçim almıştır. Etrafında ona yakın, bir yandan da uzak olan siyasetin döndüğü bu zor hayatın içindeyken yaşama zamane Türkiye'sinden bakan Şükrü Erbaş şiirlerinde üstüne basarak her koşulda toplumun genel yapısını göz önünde bulundurmuş, ayrıca dönem içinde pek çok politik ve siyasi oluşuma tanıklık etmiş, bu bağlamda yalnızlık temasını toplumla yer yer aileyle doğal olarak tüm bunların odağında olan bireyle, yani kendisiyle ilişkilendirerek şiir dünyasını yaratmıştır.

“Ölülerimizi özledim

Söylesem suç olur mu?

Saysam birer birer, ansam

Adlarını, yaşlarını, sonlarını...

Başlangıçlar bulunur mu?”

(... Bütün Şiirleri-1 sayfa:10)

Karamsar bir bakış açısının hâkim olduğu "*Anılar Söz Dinlemiyor*" adlı şiirinde ölen yavruların, o yavruların ailelerinin acılarını ve yalnızlıklarını onlarla beraber yaşamıştır. '*söylesem suç olur mu?*' dizesinde belli başlı tedirginlikleri dile getiren şiir kişisi söyleyecek

² <https://www.bilgiustam.com/sukru-erbas-kimdir-hayati-ve-basarilari/>

çok şey olduğunu fakat özgür bir dile sahip olunamadığı için bundan çekindiğini belirtmiştir. Bu çekingenliğin, egemen dayatmanın hissettirdiği yalnızlık duygusunu toplumsal boyutta hissettiren şiir kişisi, korkuyla beslenen zorunlu bir yalnızlık algısı yaratmaktadır. Şiirin dilinin koşul ve dilek kipleriyle yüklü olması şiir kişinin tedirginliğini göstermektedir. Sorularla karamsar ve tedirgin bir ruh hâlini öne çıkaran diliyle, geçmişe duyduğu özlemle yalnızlık izleğini betimlemektedir.

A.1) Toplumsal Bağlamda Yalnızlık

Şükrü Erbaş'ın “*bütün şiirleri-1 / 2 / 3*” ve “*yaşıyoruz sessizce*” adlı şiir kitaplarında sözü edilen yalnızlığının sebebinin ilk olarak yüksek oranda toplumsal bilince bağlı olduğu gözlemlenmektedir. Erbaş, toplumsal duyarlılığı olan, toplum içinde bireyin duygu ve beklentilerini yaşamışlıklardan bağımsız yorumlamayan ancak olaylar karşısında kimi zaman içsel edilgenlikler yaşayan bir kimlikle kalabalıklar içindeki yalnız insanı anlatmıştır. Özündeki kimlikle şiir kişilerini özdeşleştirmeyi seçen şair bu “yalnızlık” izleğini topluma, aileye ve bireysel özelliklere bağlayarak yorumlamıştır. Toplum onun için önemli bir alandır ve ondan bağımsız bir şiir dünyası yaratamaz:

“İki yalnızlıktan kocaman bir kalabalık doğardı. Sözlerin kalbi yoktu.

Bir pencereden ötekine gün akşamdı.

Hangi sevgi sözünü söylesem yalnızlık, hangi zamana sitem etsem hayat...”

(Harita, Unutma Defteri sayfa: 44)

Tek bir insanın bazen büyük topluluklara bedel olacağı düşüncesinin öne sürüldüğü dizelerde duygu ortaklığı üzerinde duran şiir kişisi, yalnızlığın paylaşılabilir bir durum

olduğunu benzer yoksunluğa sahip kalplerin en azından bunu paylaşabileceğini dile getirmiştir.

Erbaş, yalnızlık izleğini toplumsal boyutta “vatan sevgisi” bağlamında da yorumlamış, yaşadığı topraklar, inandığı değerler uğruna çaba sarf eden bireyin bu çabada kimsesiz kaldığını, anlaşılamadığını dile getirdiği dizelerinde ülke için emek veren, bu emeği yaşam biçimi olarak benimseyen bir anlamda adanmışlık yaşayan “ben” kişinin bu eylemine ortak olmayanlarca ya da onun söyleminde anlamayanlarca, ki bu korkudan olabilir, görüş farklılığından olabilir, yalnızlaştırıldığı ve kişinin kendisini bu noktada yalnız olmaya ittiği söylenebilir. Tek başına ortadan kaybolmak düşüncesinin öne çıktığı “*Ülken Yok Senin*” adlı şiirinde;

“Herkesin iki kaşı arasında

Taşıdığı dağ

Böyle açıklanır ancak

İçimdeki ağırlık...

İncelenmiş olan yalnızlık izleği biraz daha ortaya konan emeklerin, inancın, duruşun sonsuzluğu üzerine içine düşülen çaresizlik üzerinden incelenmiştir. “*Herkesin iki kaşı arasında*” ifadesi iki anlamda incelenebilir. İlki alın teri. İkincisi ise zorluklara karşı göğüs gerilmesi durumu olabilir. Diğerlerinin “*taşıdığı dağı*” bile kendi yükü gibi görmekte olan şiir kişisi, benimsenen zorlukların ancak hep beraber yenilebileceğini vurgulamaktadır. İçindeki ağırlığın ancak böyle açıklanabileceğinden söz eden şiir kişisi, görüldüğü üzere somut bir zorluktan değil, soyut ve içsel bir zorluğa dem vurur ki bu zorluk ya da çıkmaz da çaresizlikle birlikte kişiyi yalnızlığa, yalnızlaşmaya sürükler niteliktedir. Geniş zamanın

kullanıldığı dizelerde durumun kaçınılmaz olarak hep böyle yaşanacağı ve bu biçimde dile gelebileceği düşüncesi öne çıkmakla birlikte “içimdeki ağırlık” sözlerindeki imgesel söylem sorumlulukları ve açmazları çağrıştırmaktadır.

Ah bir göl bulsam, bir deniz

Bir ikindi ovası yaz güneşlerinden

Üstüm başım sitem

Girsem ve kaybolsam

“Üstüm başım sitem, girsem ve kaybolsam.” dizeleri kişinin incinmişlik ve kırılganlıkla kendine yeni bir yer bulma arzusunda olduğunu düşündürmektedir. Bu seçilmiş bir yalnızlıktır. Elbette toplumun yok sayılması, yaşananlara, gerçeklere yüz çevirmek olası değildir. Buna karşın bazen kişisel yalnızlığın bir seçenek, bir kaçış olduğu gerçeği de yatsınamaz. “Bulsam” ve “kaybolsam” söylemleri duyguyla örtüşük olarak dileği aynı zamanda kurtulup yok olma gerçekliğini yansıtırken ses benzerlikleriyle ritmik, ahenkli bir söylem de yaratılmıştır.

Ey gitmek

Sesin kısık, bunalmış güzelliğin

Hangi yüreğe girersen gir

Ülken yok senin...”

(Bütün Şiirleri-2 sayfa:156)

Dizelerindeki sesleniş ifadesi aslında kendi içindeki açmazın yansımasıdır. “Gitmek”e seslenen şiir kişisi içindeki o seçime, kaçışa yani kendine seslenirken “sesin kısık” derken bir

anlamda kararsızlığı da ortaya koymaktadır. Sonra kendini doğrularcasına “*hangi yüreğe girsen gir, ülken yok senin*” sözleri, gidişin bir çözüm olmadığı gerçekliğiyle yüzleştirir onu.

A.2) Bireysel Bağlamda Yalnızlık

A.2.I) Ailesel Yalnızlık

Toplum bir yana, Şükrü Erbaş’ın çocukluğuna dayanarak yorumlanabilecek olan bazı kesitlerde anlaşılabilir ki, yaşadığı çocukluğun ve aile ilişkilerinin, anne-baba-çocuk üçgeninde, Erbaş’ın yalnızlık temasını derinlemesine işleminde önemli bir etkisi vardır.

“*Benim Mutsuz Çocukluğum*” adlı şiirinde;

“*Benim mutsuz çocukluğum, bulanık*

Bir asık yüz gölgesinde titreyerek

Baba korkusuyla geçti.

Sevinç bile sert eserdi odalarda

Susmak saygı, gülmek ayıp, izinsiz

Konuşmak en kötü suçtu.

Baskı altında olduğunu anlamak zor olmamakla beraber, okuyucuda kalp kırıklığı yaratabilecek bir etkiye de sahip olan çocukluğunun “bulanık” olması, aslında varla yok arasında bir duygu karmaşasında olduğunu hissettirmektedir. Evde bulunan otoriter tavırların açık bir şekilde görüldüğü bu dizilerde babaya duyulan üst düzey sevgi ve saygının olduğu, evde en ufak bile kusur bulunmaması için uğraşılmış olduğu gerçeği göze çarpmaktadır. Çocuk figür, baba otoritesi karşısında güçsüzdür. Sadece gözlerin konuştuğu sözlü iletişimin bu otoriter yapı yüzünden kurulamadığı izlenimini yaratan Erbaş’ın yaşadığı bu ailede

özellikle çocukların yalnızlaştırıldığı, özel yaşamında deneyimlediği bu durumu şiirlerindeki kurguya yerleştirdiği izlerle figürler üzerinden somutladığı görülmektedir. Geçmiş zaman kipinin kullanılması bu şiirde yaşanmışlığın izlerini hissettirmekle birlikte bu kesit öyküleştirilmiştir.

İlkyazımda filizimde dalımda

Çocuk kusurlarımda, çocuk suçlarımda

O rüzgâr yıllarca, yıllarca esti.

Sanki üzerimden yeryüzü geçti

Gövermedi gövermiyor bir türlü

Yüreğimde ezilen yaşama tutkusu.”

(Bütün Şiirleri-1 sayfa: 28)

Çocukluğunu coşkulu ve özgür yaşayamamış olan ve bir anlamda çocukluğunun uçtuğu algısını öne çıkaran bu dizelerde geçen ‘sanki üzerimden yeryüzü geçti, gövermedi, gövermiyor bir türlü’ dizelerinde yer alan “gövermek” sözcüğü iki farklı anlamda yorumlanabilir. Morarmak anlamını taşıması bakımından aile içi şiddeti çağırıştırabileceği gibi; yapraklanmak, yeşermek anlamlarında gelişmemek, birey olamamak, kendini ifade edememek olarak da anlamlandırılır ki çocuğa kişisel özgürlüğün verilmediği otoriter yapıda çocuğun ister istemez bu tutum altında yalnızlığa sürüklendiği söylenebilir ki bu yalnızlığın temellenmesinde başat duygu hiç kuşkusuz korku ve tedirginliktir. ‘yüreğimde ezilen yaşama tutkusu’ dizelerinde ise ayaklar altına alınmış halk gibi kendi iradesiyle hareket edemeyen bireyi anlatırken hem bireysel hem toplumsal yalnızlık işlenmiştir. Şiir kişisi tek başına hayatındaki zorlukların üstesinden gelmeye çalışmaktadır; bu da gösterir ki toplumu oluşturan

en temel birim olan ailede biçimlenen ilişkilerin toplumun genelinde yaşanan sorun ve sıkıntıların başat kaynağı olduğu da dikkat çekmektedir.

A.2.II) Bireysel Yalnızlık

Şükrü Erbaş yalnızlık izleğini bireysel bağlamda yoğunluklu olarak “aşk” ile bağdaştırmaktadır. Yukarıda da sözü edildiği gibi çocukluğundan beri hem aile yaşantısında hem de toplumsal yaşamda deneyimlediği baskıcı ve katı ilişkiler, içten içe onu güvensiz ve yalnız bir birey olarak sevgi boşluğu içinde bırakmıştır. Bu boşluk onu bir biçimde duygusal boşluğunu dolduracak ikili ilişkilere, kadın-erkek ilişkilerindeki doygunluğa yönlendirmiş, eksik yanları, karşı cinsin ona verdiği/vereceği sevgi ile tamamlayabileceğini düşünmüş, bir anlamda orada da sürüklenmiştir. Yoksunluklarını aşkla gidermeye çalışmış fakat deneyimlediği ilişkiler, arayıp bulamadıkları, verip alamadıkları düş kırıklıkları yüzünden aşkta da unutulmak, terk edilmek gerçeklikleriyle karşılaştığı için yoksunluklarıyla yeşerttiği benlik ve kişiliği yetişkinliğinde yine yalnızlıklarla beslenen dizelere esin kaynağı olmuştur.

“Yazmasaydım

Borçlu ölürdüm aşka.

Bir tek ben bilirim değerini

Ağzından ağzıma akan sözlerin.”

(Bütün Şiirleri-2 sayfa:132)

Yukarıda verilen dizelerde iletişimsizlikten ötürü yaşadığı yalnızlığı dile getiren şiir kişisi belki de tek umut bağladığı mutluluğunun elinden kaymasına karşın duyduğu bir korkuyu ve yalnızlığı yazma eylemiyle ve aşkla giderebileceğini söyler. Bir elmanın yarısı gibi birbirini

bütünleyen bir ilişkileri olduğu vurgulanırken yalnızca şiir kişinin anlayabileceği anların paylaşılması yine seslenen kişiye karşı beslenen kuvvetli duyguların bir ürünüdür. Yaşayamadığını eyleme dökemediğini “yazmak” eylemiyle canlı tutmaya çalışan şiir kişisi aşkın kişiyi üretken kıldığı gerçeği yanında gidenin ve bitenin ardından yüzleşilen yalnızlığın bunu beslediğini de anlatır.

“Bir sarkaçsın, dedi

Yapıp yıkan

Yapıp yıkan

Beni anladı ve gitti.”

(Bütün Şiirleri-2 sayfa:133)

Dizelerinde ise bir suçlanmaya maruz kalan şiir kişisi yapıp yıkması bakımından sarkaca benzetilmektedir. Enerjisel olarak fark edilmeyen frekansların dünyevi şekilde aktarılmasına yardımcı bir araç olan sarkaç³, değişmez döngüyü işaret ederken şiir kişinin seçimleri ve yaşam karşısındaki yanlış davranışları, ilişkileri yüzünden suçlandığını ve kaçınılmaz olarak yine yalnızlığa mahkûm edildiğini anlatmaktadır. Daha gerçekçi bir yaklaşımın görüldüğü bu dizelerde şiir kişisi sınırdaki olduğunu, geçmişin izlerini üstünden atamadığını hissettirmektedir.

“Gitsem yaprak gibi titriyor

Gitmesem

Günah sayıyor sevincini.”

(Bütün Şiirleri-2 sayfa:135)

³ <https://meleklerleucunuzukesfedin.com/sarkac-pandul-nedir-sarkac-nasil-kullanilir/>

Dizelerinde ise gidip kalma ikilemi yaşıyan kişinin yine tek başına kalması fakat bu sefer daha karamsar bir yapıda olduğu ve kafasının gitgide daha da karıştığı umutsuz bir durumu anlatır. Aşkını tek başına yaşamak zorunda olup içsel bir mücadele veren şiir kişisi tüm çabalarına karşın istediği, beklediği birlikteliğe ne yürekte ne de somutta ulaşamadığını bilir, yine o yalnızlığa yenik düşer.

“Ne zaman beni göremezsen

Arkana döndüğünde

Yalnızlığın o zaman başlayacak.”

(Bütün Şiirleri-2 sayfa: 136)

Dizelerinde içten içe bir geri dönme arzusu vardır. İlişkinin varlığıyla güç alan tekliğin ağırlığıyla var olamayan bireyin yalnızlığı dile getirilmektedir. Geçmişin yaşattıklarının büyüünden kopamayan şiir kişisi, karşı taraf için vazgeçilmez olmayı ister bir haldedir. Bir büyüklük duygusuyla bu durumu ona hissettirmeye çalışırken aslında kendini de kandıran, yine zayıf yine yalnız olacağını bilen taraftır. Hem biçimsel hem anlamsal yönden olumsuz yargıya sahip olan bu dize, sonu belli olmayan bitimin bilindiğini hissettirmektedir.

“Biri gelişin, dünyayı isteyen sorular

Öteki gidişin, kırılmış kirpik tufanı

İki ölümle besleniyor kalbim.”

(Bütün Şiirleri-2 sayfa: 137)

Dizelerinde ise her şeyin gitmiş, bitmiş olduğu görülmektedir. Seslenen kişinin gelmesi ya da gitmesinin, aynı ortak sonucu yani “yalnız kalışı” simgelediğini bilmektedir. “Geliş-gidiş

karşıtlıklarıyla desteklenen duygu durumu aşktaki açmazı anlatırken varlığı da yokluğu da kişiye sıkıntı ve hüznü yaratacak olan bu ilişkiye güvenememektedir.

B) ATTİLA İLHAN'DA YALNIZLIK

Türk edebiyatında ‘Toplumsal Gerçekçi’ bakışın önde gelen şairlerinden olan A. İlhan, şiirine konu ettiği insanı bir bütün olarak, diliyle, zevkiyle, yaşama biçimleri ile, toplumsal duyarlılıklarını göz ardı etmeden estetik bir kaygıyla harmanlayarak yorumlamıştır. Sanatçının topluma karşı bir sorumluluğu olduğunu savunan A. İlhan, toplumu oluşturan insanı en ince noktasına kadar onu o yapan tüm özellikleriyle metaforizmi de kullanılarak anlatmıştır. İnsana değen her bir şeyin toplumu da biçimlendirdiği düşüncesinden hareketle insanın tüm hâlleri gibi “yalnızlığı” da şiirine almıştır. Beğenide, düşüncede, beklentide, yargıda, sevinçte, hüznünde çeşitlilik yaşayarak yüzünü yalnızlığa olumlu yönde çeviren Attila İlhan, ‘yalnızlık’ izleğini hem toplumsal bağlamda duyarlı, dayanışmacı, inandığı gerçekler için savaşıyor insan profilinde hem de bireysel bağlamda romantik bir bakış açısıyla ele almaktadır. Bu tez çalışmasında da onun şiirlerinden oluşturulan bir seçki içinden belirlenen şiirler üzerinde yapılan incelemeler, İlhan’ın, bireyi kimi zaman zorunlu kimi zamansa çaresiz anlarının seçimi olarak gördüğü bu teklikten beslenmesi üzerinden incelenecektir.

Yaşadığı yalnızlığı biraz daha çırpınma eylemi ile aktarmakta olan İlhan, Şükrü Erbaş’a nazaran ailesel koşullardan kaynaklı yalnızlığa pek değinmemekle beraber, toplumsal ve romantik izlenimlerine dayanarak yalnızlığı işlemiştir. Daha çok betimlemeler aracılığıyla doğada yaşanan mucizeleri kendi yalnızlığıyla örtüştüren İlhan, bireysel tekliğinde bu öğelerden beslenmeyi seçmiştir. “*Yalnızlık Şiiri*” de bunun bir kanıtı olmaktadır.

“Karanlığın insanı delirten bir ihtişamı vardır

Yıldızlar aydınlık fikirler gibi havada salkım salkım

Bu gece dağ başları kadar yalnızım.”

Karanlığın, karamsar bir anlamı olduğu düşünülse de burada çaresizlikten çok umudu temsil ettiği söylenebilir. Aslında tahmin edilmeyen bir umut taşıyan karanlığın, büyüleyici ve kafa karıştırıcı güzelliği *“karanlığın insanı delirten bir ihtişamı vardır.”* dizesinde söylenmektedir. Siyah renginin temelinde yatmakta olan iç karartıcı hisler, burada tersine dönmekte ve belki de yalnızlığa asıl çözüm olması gereken eylemin, karanlığın üstüne gidilmesi gerektiği söylenmektedir. *“Yıldızlar aydınlık fikirler gibi havada salkım salkım”* dizesinde ise karanlığın karşıtı aydınlık umudu, çıkışı simgelemektedir. *“Bu gece dağ başları kadar yalnızım.”* dizesiyle hissettirilen ana izlek yalnızlığın tamamen kişinin kendi içinde, dış etkenler olmadan başlattığı ve bitirdiği bir olay olarak algılandığıdır. ‘salkım’, ‘yalnızım’ sözcüklerindeki ses uyumu şiirde ahengi sağlamakla birlikte *“yıldızlar”* ve *“aydınlık fikirler”* sözü edildiği gibi içteki aydınlığı simgeler.

“Çiçekler damlıyor gecenin parmaklarından

Dudaklarımda eski bir mektep türküsü

Karanlıkta sana doğru uzanmış ellerim

Gözlerim gözlerini arıyor durmadan

Nerdesin?”

(Attila İlhan, Yalnızlık Şiiri)

Şiirin bu dizelerinde *“Nerdesin?”* seslenişiyle geçmişe atıf yapıldığı ve bunun sebebinin geçmişe, yaşanmışlıklara, *“o”* kişiye duyulan özlem olduğu anlaşılmaktadır. İnsanları

buldukları yere hapsetmekle yorumlanabilecek olan “*parmaklıklar ardı*” dizesinde de yine çaresizlik anlatılmakta fakat yine doğanın güzelliklerini kapsamakta olan başka bir sembol olan “*Çiçekler damlıyor gecenin parmaklarından*” dizesinde “*çiçekler*”in, her şeye rağmen tek başınalığın yarattığı çaresizlik ve karamsarlığa çözüm olabileceği vurgulanmaktadır. Yaşanan yalnızlığın yarattığı çaresizlik hissi yine “*Karanlıkta sana doğru uzanmış ellerim*” dizelerinde şiir kişinin o kişiye ulaşma aşamasının yine yalnızlıktan geçtiği biçiminde dile getirilmiştir. Yalnızlığı romantik bir bakış açısıyla pekiştirmekte olan şiir kişisi yalnızlığın bu ilişkide kaçınılmaz son olduğunu “*karanlık*” metaforuyla dile getirmekte, umutsuz durum ile yalnız kalmayı örtüştürmektedir. “*Gözlerim gözlerini arıyor durmadan*” dizesinde bir çaba ve gücün harcandığı görülse bile özünde bu aşkın hep bir çabayla ayakta kaldığı, umudun hiç eksilmediği ancak sonun yine de ayrılık ve yalnızlık olduğunu, içten içe bunun da bilindiği gerçeği yine “*Nerdesin?*” sorusuyla pekiştirilmektedir.

Türk edebiyatında Cumhuriyet Dönemi’nin ‘*Maviciler*’⁴ akımının öncüsü olan A. İlhan, yukarıda da örneklenen şiirlerde de görüldüğü gibi şiirde ahenk öğelerinin, ses benzerliklerinin gerekliliğini savunmuştur. Bunun yanı sıra yine yukarıda yorumlanan doğa betimlemelerinde ve özdeşimlerinde görüldüğü gibi anlamın dolaylı yolla betimleme ve semboller aracılığıyla verilmesini buna ek olarak dolambaçlı yollara baş vurularak duruluk niteliğine aykırı gelmekte bir sakınca olmadığını ve önemli olanın bütün güzelliği değil, - şiirin düzyazıdan ayrılmasını sağlamak için- anlam kapalılığı olduğu düşüncesini şiirde kullandığı söylenebilir.

⁴ https://www.turkedebiyati.org/Dersnotlari/cumhuriyet_donemi.html

B.1) Toplumsal Bağlamda Yalnızlık

Kendi şiirini “diyalektik-metod” yönteminin⁵ yani yaşamın bir süreklilik içinde, yıkılma yenilenmelerle ilerlediğine ve ona bu hâliyle bakmamız gerektiğine inanan yaklaşımla yorumlayan A. İlhan, şiirini yalnızca barışı, Anadolu yaşamını, işçi sınıfını, kent yaşamını ve bu yaşamda yalnızlaşan bireyi konu aldığı toplumsal boyutta değerlendiremeyeceğini, “ben”i merkeze oturttuğu şiirinde sezdirme, hissettirme yöntemleriyle ortaya koyduğu şairanelikle bireysel kimlikte estetik kaygının gözetilmesi gerektiğine dikkat çekmek ister, yani yaşamı tüm değişkenliğiyle yorumlar. Attila İlhan, gençlik yıllarının büyük bir bölümünün geçirdiği Anadolu’ya, temel kültüre, yaşama hâkim bir şairdir. Bu yaşanmışlığın bir yansıması olarak onu daha yakından, daha içten ve daha gerçek bir şekilde inceleme fırsatı da elde etmiş, toplumun içinde kendini fark ettirmeden fakat içten içe gizlenmiş bir yalnızın resmini de iyi çekmektedir. Bulunduğu yerlerde hem gözlem hem sezgileriyle hareket etmekte olan İlhan, özellikle kalabalığın içindeki yalnızı okuyucusuna tanıtmaktadır. Herkes varlığından habersizken o kentlerin, insanların, sokakların, Anadolu insanının, kadının, erkeğin yalnızlığını anlatmaktadır. “*Kadınlar Havası*” adlı şiirinde:

“Bir sen değilsin ki Zeliha da var

Zeliha'nin çığlık çığlık doğurmuşluğu

Bir baş soğan gibi kırılmışlığı

Ümmühan da var bir sen değilsin ki

Ardemis'in kan kırmızı sarhoşluğu

Sonra Melahat'in kahrolmuşluğu

Bir sen değilsin ki başkaları da var

⁵ <http://dusundurensözler.blogspot.com/2017/09/metod-kavram-diyalektik-ve-metafizik.html>

*Nehir uęultularıyla içimi dolduran
Başımı döndüren yüzümü güldüren
Memleketimin bereketli kadınları”
(Yağmur Kaçağı sayfa: 51)*

Sen kişisi toplumdaki yalnız, yoksul, çaresiz kadını sembolize etmektedir. Bu koşullarda kendini yalnız hisseden ‘kadın’a, her daim tek başına bile bir şeyler başarabileceğini anlatmaktadır. “Çığlık çığlık doğurmuşluğu” dizesinde acının anlatılması, “bir baş soğan gibi kırılmışlığı” ifadesinde kolay bir lokmaymış gibi kadın figürünün kendinden daha büyük olduğunu iddia eden kişiler tarafından kolaylıkla ezilebileceği anlamının söz konusu olması, İlhan’ın aslında toplumda kadının sindirilerek, değersizleştirerek yalnızlaştırıldığını anlatır. Sayılmış olan isimlerin her birinin temsil ettiği kadın figürlerinin aslında çektikleri bunca acıya rağmen dimdik ayakta durduklarının görülmekte olduğu bu şiirde, ezilen kadın yalnızlığından günümüz Anadolu’sunun daha güçlü doğduğu anlamı da çıkarılabilmektedir. “Nehir uğultularıyla içimi dolduran, başımı döndüren yüzümü güldüren” dizesi de kadının ne olursa olsun huzur ile harmanlandığını göstermektedir. “Viyolonsel Yalnızlığı” adlı şiirinde;

*“Karanlıkta çaktığım sonra o kibrit
Meşveret gazetesini aydınlatıyor
Uykularım kıvamsız çabuk dağılıyor
Zincirini koparmış içimdeki it
Sonra kürt mustafa divan harbında
Ölüm gömleğimiz en padişah mor
Bir kadın Cezayir’de ud çalıyor
İşlek bilekleri kurtuluş komitasında*

Sonra doktor Sabiha'nın ebonit ağızlığı

Yaşamak oldum olasıya böyle zor

Özgür olmadı mı insan yaşamıyor

Boylu boyunca viyolonsel yalnızlığı”

(Ben Sana Mecburum sayfa: 105)

“Karanlıkta çaktığım sonra o kibrit, meşveret gazetesini aydınlatıyor” dizeleri, toplumdaki sınıflı yapının yarattığı çatışmanın bireyi çözümsüzlüğe, bunun sonucu olarak da yalnızlığa sürüklediği sezdirilmektedir. Bu düşünce, “zincirini koparmış içimdeki it” dizesi ile de desteklenmektedir. “Özgür olmadı mı insan yaşamıyor, boylu boyunca viyolonsel yalnızlığı” dizesi şiirin ana duygusunu barındırır. Viyolonselın kendine özgü melodisinin bile ölüm sessizliği gibi kendine özgü bir hapsolmuşluğu yansıttığı söylenebilir.

B.2) Bireysel Bağlamda Yalnızlık

Toplumsal duyarlılıktan asla ödün vermeden bunu estetik kaygısıyla harmanlayarak toplum içinde bireyin yaşamına da değinen A. İlhan, yukarıda da sözü edildiği gibi “ben”i merkeze alan bireyin romantizmiyle şiirlerinde okura ayrılığın, sevmenin bir parçası olduğunu, karşılıksız aşkla baş etmeyi, seve seve vazgeçebilmeyi, bağıra bağıra susabilmeyi, yaşamın ucu ve kıyısında yalnızlıkla yüzleşeceğimizi ve belki de hep yalnız olduğumuzu öğretmiştir. Kişi bir aşk ilişkisi içindeyken, bir başkasının ruhunu kendi ruhuyla eş olduğunu, onun için vazgeçilmez olduğunu hissettiğinde yalnızlık duygusu ona çok uzaktır. Ruh ortaklığı kişiyi doygun kılar. Peki kişi birine bağılyken de yalnız olabilir mi? A. İlhan aşklarını ve yalnızlıkları farklı dizelerde farklı kurgularla yansıtmış her birinde aşkın doygunluğunu

yüceltmiş, yalnızlığın ulaşılmazlığın bir sonucu olduğunu benimsemiştir. “*Adım Sonbahar*” adlı şiirinde yalnız aşkının betimlendiği görülmektedir.

“Nasıl iş bu

Her yanına çiçek yağmış

Erik ağacının

Işık içinde yüzüyor

Neresinden baksan

Gözlerin kamaşır

Oysa ben akşam olmuşum

Yapraklarım dökülüyor

Usul usul

Adım sonbahar”

(Attila İlhan, Adım Sonbahar)

Sevgilinin bir doğa unsuruna benzetilmekte olduğu bu şiirde, şiir kişinin aşkı karşısında ne kadar çaresiz fakat aşktan bir o kadar da büyüldüğü anlatılmaktadır. “*Her yanına çiçek yağmış erik ağacının*” dizelerinde daha yeni olgunlaşmaya başlayan bir ağacın, aşklarına benzetilmesi fakat “*oysa ben akşam olmuşum yapraklarım dökülüyor*” dizesinde ise şiir kişinin artık gücünün kalmadığı anlatılmaktadır.

“Sen yoksun

Deniz yok

Yıldızlar arkadaşım

Ya bu gece harika bir şeyler olsun

Yahut bomba gibi

İnfilak edecek başım”

(Attila İlhan, Sen Yoksun)

Yalnızlığın getirisi olarak yaşanan inkâr sonucunda şiir kişinin etrafında bir arkadaşının dâhi kalmadığını söylemektedir. Sen kişinin gitmesi ile şiir kişinin hayatını süsleyen her detayın ortadan kalkmış olduğunu “*sen yoksun deniz yok*” dizesinde vurgulanmaktadır. Yıldızların arkadaşlığını kendine uygun görüp içini umutla doldurmaktadır. Durumun getirisinin ölçütü olarak bir bombanın yer yüzüne inmesinin şiir kişisi tarafından olumlu bir istek olmasının yanı sıra kendisinin de kendi çizdiği sınırları zorladığı “*ya bu gece harika bir şeyler olsun, yahut bomba gibi, infilak edecek başım*” dizelerinde görülmektedir. Benzer başka bir şiiri de “*Ben Sana Mecburum*”dur.

“Ağaçlar sonbahara hazırlanıyor

Bu şehir o eski İstanbul mudur

Karanlıkta bulutlar parçalanıyor

Sokak lambaları birden yanıyor

Kaldırımlarda yağmur kokusu

Ben sana mecburum sen yoksun”

Mecburiyet... Birine karşı hissedilen aidiyet duygusunun monotonlaşıp zorunluluk hâline gelmesi durumu olarak da adlandırılabilir. Şiir kişinin bir bekleyiş içerisinde olduğunu söylemek mümkün olmasına karşın, bu bekleyiş için herhangi bir eylem görülmektedir. “*Ağaçlar sonbahara hazırlanıyor*” dizesinde doğanın döngüsünün her şeye karşın devam ettiği, sevilen kişinin yok oluşu, umutsuzluk ve yalnızlıkla özdeşleştiriliyor. Yine

doğadan faydalandığı görülen İlhan'ın, karanlığı tekrar kullanması şiirde kasvetli renk olmakla beraber yine umuda çağrıştırır niteliktedir. Karanlığın “*bulutların parçalanmasıyla*” bağdaştırılması anlamın umutsuzluğa yöneldiğini gösterir. Parçalanan bulutlar bu sefer ayrılık çanlarının çaldığını ifade etmektedir. “*Sokak lambaları birden yanıyor / kaldırımlarda yağmur kokusu*” dizelerinde sokak lambalarının karanlık bir sokağı aydınlatmaları, o ortamdaki tek ışık kaynağı olduğunu göstermektedir. Bu da şiir kişinin seslendiği kişiyi beklerken duyduğu yalnızlığın pekiştirmesi olarak da değerlendirilebilmektedir. Sonbahar yağmurlarının yeni biçilmiş çim üzerinde bıraktığı koku, koku alma duygusu olan ve yağmuru bilen herkes için varlığını hissettiren bir eylemdir. Yağmur, şiir kişinin hüznünü yansıtan gözyaşları da olabilmektedir.

“Fatih’te yoksul bir gramofon çalıyor

Eski zamanlardan bir cuma çalıyor

Durup köşe başında deliksiz dinlesem

Sana kullanılmamış bir gök getirsem

Haftalar ellerimde ufalanıyor

Ne yapsam ne tutsam nereye gitsem

Ben sana mecburum sen yoksun”

(Ben Sana Mecburum sayfa:91-92)

“Fatih’te yoksul bir gramofon çalıyor / eski zamanlardan bir cuma çalıyor” dizelerinde görülmekte olan gramofon eski zamanların bir anımsatmasıdır ve geleneksel bir zevki çağrıştırır. İstanbul’un ‘Fatih’ ilçesinde bu zevkin ürünü bir müzik aletinden dinlediği müzikle yalnızlığını gidermeye çalıştığı, her ne olursa olsun, her ne düzeyde yaşarsa yaşasın kimi

duyguların herkesçe yaşandığı gerçeğini yansıtmaktadır.⁶ “*durup köşe başında deliksiz dinlesem*” dizesi, tek başına umut dolu fakat aynı zamanda çaresiz bir şekilde seslendiği kişiyi bekleyişinin gösterilmesine örnektir. “*Sana kullanılmamış bir gök getirsem / haftalar ellerimde ufalanıyor / ne yapсам ne tutsam nereye gitsem*” Bu üç dizede görülen anlamı gösterilen emek ve çabanın ne olursa olsun bir kazanca dönüşmediğidir.

SONUÇ:

İnsanı hem mutlu anında hem de hüznü, karamsar bir anında, belki de melankoliye kapılıp gittiği o ince noktada yakalayan bir teklik hâlidir yalnızlık. Kişiden kişiye, olaydan olaya ve durumdan duruma değişebilen kişinin özeldir. Hayatımızın herhangi bir yerinde, bir anda yüzleştiğimiz bu teklik durumu özünde barındırdığı durumun aksine bazen paylaşılma gereksinimi uyandırır. Eşle, dostla, yazar şairse sözcüklerle; ressamısa renklerle, müzisyense notalarla derken bir biçimde dile gelir, paylaşılır. Bu tez çalışmasında yalnızlık izleğinin edebiyatta biçim bulmuş şiir türü üzerinden incelemesi yapılmıştır. Çalışmada, Türk şiirinde kendi dönemlerinde ve anlayışlarında dikkat çeken iki büyük şairin eserlerinden ve düşüncelerinden yola çıkılarak yalnızlık izleği toplumsal ve bireysel bağlamda işlenmiştir. Şükrü Erbaş ve Attila İlhan. Bu iki şairin seçilme sebeplerinden en önemlisi, yaşadıkları dönem koşulları altında çıkardıkları eserlerin hem biçim hem de içerik olarak kişi üzerinde bıraktıkları etkidir. Yaşamı ve koşulları bireyden bağımsız düşünmeyen, bireyin bu koşulların parçası olarak bu döngünün önemli ve etken bir ögesi olarak her yönüyle değerlendirilebileceğini anlatmaya çalışan bu şairlerin şiirlerindeki “yalnızlık”ı bireysel ve toplumsal boyutta incelemeye değer görülmesi de bundadır. Erbaş ve İlhan ikilisi, toplum içindeki bireyin yalnızlığını, kendi içlerinde verdikleri yalnızlık savaşının topluma

⁶ www.degisti.com/index.php/archives/16007

yansımasını bütünleştirmekte, biraz da kendi yaşamlarından farklı detaylar vererek okuyucu karşısına çıkartmaktadırlar. Bu çalışmada farklı iki şairin şiirlerindeki “yalnızlık” izleği bireysel ve toplumsal bağlamda ayrı iki başlık altında hem tematik hem de şiirsel söylem yönünden incelenmiş, şiirlerindeki içeriksel alt yapı ile dil, kip, sözcük kullanımları arasındaki bağ ilişkilendirilmiştir. Bu noktada şairlerin gerek yaşadıkları dönem gerek kişilik özellikleri gerek toplumsal olaylar, (siyasi ve politik süreçler karşısındaki duyarlılıkları) tutumları, “yalnızlık” ve insan doğasının ortak kabulü olarak benzer, yaşama bakışları ve beklentileri noktasında farklı biçimlerde yorumladıklarını göstermiştir. Örneğin, Şükrü Erbaş için yalnızlık, aile temelinde atılmıştır. Daha sonra hayatında yaşadığı inişler ve çıkışlar ona kendi ayakları üzerinde durmayı öğretmiş ve kendi yalnızlığını ailesel nedenlerden sıyırap toplumdaki olaylar ve yaşanmışlıklarla özdeşleştirmiştir. Diğer yandan Attila İlhan daha romantik bir yalnızlığı dizelere aktararak, aşk temelli bir tekliği konuşmuştur. Ona yalnızlığı asıl öğreten, kalbidir. Bakıldığında birinin akıldan birinin gönülden bu yalnızlıkla uğraştığı bellidir. Estetik kaygı ve derinlikli söylemin etkisinde kalmakla birlikte kişisel yaşamın izlerinden beslenerek deneyimlediği yalnızlığı toplumsal duyarlılığıyla örtüştüren Ş. Erbaş’ın yalnızlık algısıyla, yaşamın yıkılışlar ve doğuşlar ikileminde bir süreklilik içinde değerlendirilmesi gereğinden yola çıkarak bireyin bu süreçte bu tekliği her koşulda deneyimlemesinin olası bir sonuç olduğu algısını benimseyen A. İlhan’ın yalnızlığı bu bağlamda yer yer farklıdır. Bu çalışmada şairlerin bireysel yaşam deneyimlerinin, sanatçı kimliklerinde edindikleri misyonun ürünlerini beslediği, bu seçimlerin şiirdeki dil ve söyleyişe de yansıdığı görülmüştür. Benzer başka bir çalışmada farklı kültürel kaynaktan, yapıdan gelen şairlerin (köy edebiyatı/ kent edebiyatı/ siyasi-politik içerikli) “yalnızlık” izleğine yaklaşımı karşılaştırmalı biçimde değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Erbaş, Şükrü, “*Bütün Şiirleri-1*”, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, Mayıs 2017, baskı
- Erbaş, Şükrü, “*Bütün Şiirleri-2*”, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, Mayıs 2017, baskı
- İlhan, Attila, “Yağmur Kaçağı”, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Mayıs 2016, baskı
- İlhan, Attila, “Ben Sana Mecburum”, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Eylül 2017, baskı
- Dilber, Ozan Aziz, “*Yalnızlık Ömür Boyu: Kendi İçine Bakan Yazarlar*”, 3 Şubat 2016, web, 16 Ocak 2019, <https://sanatkaravani.com/kendi-icine-bakan-yazarlar-yalnizlik-omur-boyu/>
- Uğur, Erdal, “*Şükrü Erbaş Kimdir? Hayatı ve Başarıları*”, web, 13 Aralık 2018, <https://www.bilgiustam.com/sukru-erbas-kimdir-hayati-ve-basarilari/>
- Metin, Yasemin Derya, “*Sarkaç (Pandül) Nedir & Sarkaç Nasıl Kullanılır?*”, 18 Aralık 2018, web, 27 Aralık 2018, <https://meleklerlegucunuzukesfedin.com/sarkac-pandul-nedir-sarkac-nasil-kullanilir/>
- Arşiv, “Attila İlhan-Yalnızlık Şiiri”, 21 Kasım 2017, web, 7 Şubat 2019, <https://www.soylentidergi.com/atilla-ilhan-yalnizlik-siiri/>
- https://www.turkedebyati.org/Dersnotlari/cumhuriyet_donemi.html
- <http://dusundurensozler.blogspot.com/2017/09/metod-kavram-diyalektik-ve-metafizik.html>
- https://www.siir.gen.tr/siir/a/attila_ilhan/adim_sonbahar.htm
- Fahri, A, “*Atatürk Bulvarı*”, 17 Nisan 2012, web, 7 Şubat 2019, <http://www.degisti.com/index.php/archives/16007>
- <http://siir.sitesi.web.tr/attila-ilhan/sen-yoksun.html>